

Чернявський – письменник, громадський діяч, педагог. Тези доп. наук. конф. – Херсон, 1993. – С. 29 – 31.

3. Плевако М. Микола Чернявський (В тридцятилітній ювілей його літературної діяльності (1895 – 1925) // Червоний шлях. – 1925. – № 11/12. – С. 237 – 267.

4. Плевако М. Микола Чернявський (В тридцятилітній ювілей його літературної діяльності (1895 – 1925) // Червоний шлях. – 1925. – № 11/12. – С. 237 – 267.

5. Черкасенко С. [Теодосієнко С.] Микола Чернявський. Богові Невідомому й інші оповідання. – Київ-Львів: Видання Українсько-Руської Видавничої Спілки. – Стор. 191. Ціна 70 коп. // Літературно-науковий вістник. – 1913. – Річн. XVI. – Т. LXI. – Кн. 2. – С. 391 – 394. – Рец.

6. Чернявський М. Твори : у 10 т. – Харків: Рух, 1929. – Т. 4. Душа поета [Повісті й оповідання]. – 392 с.

Стаття надійшла до редакції 09.11.2010

G. ZEMLYANA

The article looks at the peculiarities of the plot and poetic style of M. Chernyavskiy's novel "Vesnyana povid".

Key words: novel, genre, problem, poetic means, collision

УДК 82.2.,19” (477)

Максим ЛИНЧЕНКО

УКРАЇНСЬКА ЛЮДИНА В УМОВАХ КОЛОНІАЛЬНОЇ АГРЕСІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА)

У статті йдеться про ідею «чесності з собою», яку сповідує В. Винниченко. Цю ідею автор ілюструє безпосередньо у своїх конкретних творах. Разом з тим письменник акцентує увагу на становищі людини в умовах колоніальної агресії.

Ключові слова: «чесність з собою», національне та індивідуально-особистісне, екзистенційний вибір, маргінальність.

Український тип неакадемічного філософсько-літературного екзистенціалізму, створений на національному ґрунті, увесь

комплекс пов'язаних із існуванням індивідуума питань розв'язує крізь призму двох парадигм – національної та екзистенційної, які, зливаючись, утворюють філософський ракурс із загальною назвою «буття української людини в умовах колоніальної агресії». Щоб забезпечити масштабне висвітлення зазначеної теми, Володимир Винниченко вдається до власної, відмінної від уже усталеної інтерпретації патріотичної образності. Ключові поняття «Вітчизна», «Україна» для нього вже не є зовнішній географічний, політичний чи духовно-культурний простір. Статус образів із національно-патріотичною наповненістю утверджується через їхню співвіднесеність із темою окремої людини, внутрішнього ества, долі й буття у світі особи. Національне стає адекватним індивідуально-особистісному, а особистісне – національному. На основі такого поєднання розгортається екзистенціальна картина внутрішнього «я», де національна константа часто відіграє провідну роль у формуванні духовної постави особи, а відтак зумовлює й характер існування людини у ворожому до неї як до українця середовищі.

Український мислитель на власному життєвому досвіді зіштовхується з цим. Під час свого «повернення в Україну» в 1920 р. Володимир Винниченко, маючи надію на можливість співпраці з більшовиками, занотовує в щоденнику: «Виходу не бачу, бо є тільки два підходи: або відмовитись бути українцем і тоді бути революціонером; або вийти зовсім з революції й тоді можна бути українцем. Ні того ні другого я не можу зробити, і те і друге боляче мені смертельно» [2, с. 445].

Як відомо, більшовики запропонованої програми не прийняли, а політик категорично відмовився від запропонованих йому в Москві та Харкові посад, із великими труднощами та ризиком залишив Україну назавжди.

Усе починається з того, що в ХХ ст. етнічна самототожність індивіда нерідко була підставою для насильства над ним. Якщо особа зрікалася українства, світ ставав до неї відносно терпимішим і толерантнішим. Тому кожному доводилося пройти через екзистенційний вибір – відмежуватися від своєї національності та здобути абсурдне полегшення чи залишитися в ній і зазнати фізичного та психологічного нищення. Ставлення до національного ідентифікується зі ставленням до смерті: «Вся історія відносин між Москвою та Україною на протязі більше, як 250 літ з моменту злуки

цих двох держав є планомірне, безоглядне, безсоромне нахабне нищення української нації всякими способами, вщерть до стертя всякого сліду її, щоб навіть імені її не залишилось» [1, с. 34].

У цьому контексті в творчості Володимира Винниченка реалізуються екзистенціальні тези про ворожість світу щодо особи, «закиненість» індивідуума у світ поза власною волею, їхнє образне унаочнення проходить через змалювання колоніалізму і тоталітаризму як фактів, що організують процес відчуження українця від навколишньої дійсності. Життя людини від народження розгортається таким чином, що вона потрапляє в систему розставлених пасток уже через сам факт її належності до українства.

Для світових імперій українець – це «гарматне м'ясо» в геополітичних конфліктах, жертва для жорстоких соціальних експериментів і водночас – загроза бунту, небезпека власній стабільності. Створюється ситуація, коли підкорений народ і нав'язана держава розглядають один одного як ворожі об'єкти: «...ми, сидячи в тюрмах, засланнях, у підпіллях, з розбитими очима, з задушеним горлом, задихаючись, гарячково жадно прислухались до гуркоту гармат на фронтах і гадали, чи скоро той гуркіт наблизиться на Україну й розіб'є тюрму, й визволить нас і дасть нам хоч трохи дихнути» [1, с. 38]. У їхньому протистоянні колосальної сили тиск здійснюється на окрему людину: вся колоніально-тоталітарна потуга спрямовується, щоб придушити природне прагнення до свободи та гідного існування. Образи, що містять семантику насильства – війни, в'язниці, казарми, переростають конкретно-змістове значення, набувають ознак «тотальної присутності» – всеосяжного стану української дійсності. У художніх картинах військових дій, поліцейських переслідувань, тюремного гвалтування, розстрілів екзистенційне «буття до смерті» набирає максимального прискорення й якісно дорівнює буттю у стані постійного стресу. Витримати це багатьом не під силу. На аналогічну роль претендують і такі поняття, як «жах», «відчай», «апатія» тощо.

В творах Володимира Винниченка з'являється образ-концепт – «дисгармонія», діапазон якого – від загальноукраїнського виміру до масштабу окремої людини, її уявлень про своє існування, що унаочнює екзистенційне переживання приреченості у ворожому світі. Завдяки цьому образу тема смерті накладається письменником

на все тодішнє буття України, де його герой гостро відчуває перспективу духовної загибелі – втрату себе, свого індивідуального обличчя. Гайдеггерівська теза про одну із форм суспільного «вбивства» людини – стандартизацію всіх під єдиний психологічний тип – виводить ключовою цю тему в площину етнопсихології, подаючи масового українця, зденационалізованого і дезорієнтованого, як мертвого. Перебування у середовищі такої маси для митця Винниченкового потенціалу та національної гідності було рівнозначним екзистенціальній «закину тості» поза власною волею й бажанням.

Відчуття «закину тості» посилюються й тоді, коли герої усвідомлюють трагічні реалії національного буття, незалежні від них, і, основне, такі, що вже не піддаються зміні. До визначених екзистенційною філософією факторів фізичного та психологічного пресингу на людину (війни, тоталітарні режими тощо) додається ще один, національний, – українське історичне минуле. Нести на собі психологічний тягар належності до битого народу нестерпно, тому що, з одного боку, ганебно, а з другого – страшно повторити долю попередніх поколінь: «... українське панство, почасти куплене Москвою, почасти вирізане нею, потрохи заслане, затероризоване або приголублене, швидко покинуло свій народ, перебігло на бік ужчого, злилось, асимілювалось і стало «фруським». Інтелігенція мусила замерти, коли було знищено всі джерела її походження: школу, українську мову в урядуванні, літературу. Лишився сам народ, без панства, без літератури, без школи, безграмотний, знесилений, оплутаний законами й державними апаратами визиску. Він уже забув свою історію, свою колишню боротьбу за соціальне й національне визволення: з під польсько-московської шляхти, свої великі установи (як наприклад республіку Січи Запорозької), свій колишній високий стан культурності, свою науку й школу, які були зразком напівазіатської Москви; він навіть ім'я своє забув і покірно, тупо одгукувався на те ім'я, яким кликав його пан» [1, с. 35].

Почуття сорому за національне минуле штучно культивується в українцях від їхнього народження колоніальними режимами, котрі зумисне викривають історичну свідомість підкорених, наповнюючи її винятково негативним фактажем, замовчуючи славні та героїчні сторінки.

Пастка національної ганьби «ловить» українця ще в один спосіб: на ньому поставлено тавро представника маргінального народу, нібито не здатного на плідну державотворчу та культурну діяльність, вольові прояви. А у сфері духовності створюють умови для штучного її вихолощення. Особливо відчуває це національна еліта, якій перебиваються шляхи до самореалізації в межах рідної культури і яку карають за спроби духовної взаємодії зі своїм народом. Натомість відкривають шляхи для переходу українських митців у метрополію, де створені всі можливості для адаптації та функціонування, але вже як світочів і речників не української («малої», «примітивної»), а їхньої («великої», «всесвітньо значимої») культури.

На зазначених вище підставах Володимир Винниченко констатує ще й таку пастку як – загальносуспільна фобія до свого народу, вітчизняної історії, держави, культури, яка виростає на основі їх викривленого сприйняття, пов'язаних із ними страхів, почуття національної ганьби. Отже, у людини вибивається внутрішня опора належності до чогось потужного, здатного фізично та психологічно захистити – зокрема, сильної нації, її духовної та суспільної традиції, перебуваючи в якій здобуваєш самоцінність як особистість. Натомість – повним запереченням індивідуального буття, яке жахає людину, і відштовхує від себе.

Одним із найбільшочіших виявів національного «Ніщо» є безперспективність існування, яку персонажі Володимира Винниченка відчувають як у своєму житті, так і в житті народу.

Так, у Винниченкових текстах пересічна українська людина зазнає кілька видів відчуження на ґрунті своєї етнічної належності: від колоніально-тоталітарної держави, яка репресує її, в межах свого народу, розділеного на ворожі табори асиміляційно-деперсоналізаційними процесами, та від національного взагалі, з яким пов'язується крах індивідуального буття, гнітючі психологічні переживання. А відтак, вона постає з усіх сторін незахищеною, самотньою й покинутою. Це призводить до розгубленості та дезорієнтованості у вирі суспільно-історичних подій, до невиконання нею національно-духовного призначення.

Поряд із окресленою проблематикою власне української специфіки набуває екзистенціальна тема безглуздості світоустрою. Абсурд колоніального суспільства багатовимірний, хоча його

творців тільки двоє – держава-загарбник і поневолена людина. Обоє переживають страх один перед одним і в такому стані продукують потворні форми існування.

В більшості випадків від колоніальної влади йде абсурд фікцій. Бажання замаскувати свій насильницький характер і руйнівні дії штотхає її до творення камуфляжу реальності. Володимир Винниченко як письменник-мислитель екзистенційного напрямку виявляє абсурдну невідповідність між способом презентації суспільства (на фасад виносяться гуманістичні принципи, подається «світлий» образ держави-в'язниці) і його характером. Пропаганда колонізаторів базується на безглузких смислових підмінах: загарбання називають визволенням, денационалізацію доцільною з погляду прогресу, заперечують очевидні речі – зокрема, факт існування українців як народу, вітчизняні культурні набутки оголошують відсталими, невідповідними новій епосі тощо. У такий спосіб встановлюється викривлена світоглядна призма для розуміння дійсності. Прийняття її частиною населення і веде до народження української людини абсурдного типу, яка борсається у примітивному існуванні й не може долучитися до національно-конструктивної діяльності.

Відповідальність за продукування абсурду екзистенційна філософія покладає на саму людину: вона вільна долучитися до потворних форм існування або відмежуватися від них, обравши шлях духовного зростання. Тому поряд із персонажами абсурдного типу у творах західних письменників чільне місце посідають герої стоїчної вдачі, які гідно несуть тягар буття і не втрачають морального обличчя.

За цією версією йде і український митець сповідуючи ідею «чесності з собою». Однак у нього образ стоїчної особистості дещо інший. Він наділений додатковою властивістю – здатністю перебувати у силовому полі національного, не відчужуватися від нього, а навпаки – черпати силу з його духовної енергії, яка виступає психологічним донорством для кожного, хто зберіг етнічну самостійність. Національний космос, віддзеркалений у внутрішньому світі особи, володіє потужною силою, спрямованою на одухотворення. Він абсолютно сакральний, адже в ньому закладений істинний сенс життя.

Національне відкриває людині, розгублений у вирі життя, реальну життєву перспективу, наповнює її змістом («Хочу»).

Сповідуючи ідею «чесності з собою» В. Винниченко наголошує на тому, що людина приречена керуватись власним вибором у питаннях моралі й відповідати за цей вибір – насамперед перед собою.

Внутрішня свобода особистості за В. Винниченком – це основа екзистенційної моралі. Письменник шукає шляхи до відновлення гармонії у душі людини, пропонуючи свою концепцію «чесність з собою» («Краса та сила», «Дисгармонія»).

Слід зауважити, що в останні роки українські вчені розглядають творчість письменника у загальному комплексі домінуючих філософських ідей сучасної йому доби (Т. Гундорова, Л. Дем'янівська, В. Панченко, Г. Сиваченко, Н. Михайловська, О. Брайко). Але специфіка філософських, а точніше, екзистенційно-антропологічних мотивів все ж на сьогодні залишається малодослідженою у спеціальних історико-філософських працях і чекає свого дослідника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Винниченко В. Відродження нації : в 3-х частинах / В. Винниченко. – Відень, 1920. – Ч. 1. – 348 с.
2. Винниченко В. Щоденник : в 2-х томах (1911–1925) / В. Винниченко. – Едмонтон ; Нью-Йорк : Видання Канадського Інституту Українських Студій, 1983. – Т. 2. – 700 с.

Стаття надійшла до редакції 27.10.2010

M. LYNCHENKO

UKRAINIAN MAN UNDER THE CIRCUMSTANCES OF COLONIAL AGGRESSION (BASED ON WORKS BY VLADIMIR VYNNYCHENKO)

The article deals with the idea of "fairness to oneself" which is professed by V. Vynnychenko. This idea is illustrated by the author and is based directly on his specific works. However, the author stresses attention on the state of people under the circumstances of colonial aggression.

Key words: honesty with oneself, national and individually-private, existential choice, marginality.